

Redaktørens forord

På Ghazi Stadion i Kabul løb afghanske piger 100 meter løb i efteråret 2003. To år forinden blev kvinder henrettet på selvsamme stadion. Afghanske piger og kvinder har efter Talebanstyret atter adgang til sportens verden. Men stadigvæk ikke på samme vilkår som mænd. Pigerne viser ikke bare ben, og tilskuerpladserne er ikke åbne for mænd. Piger og kvinder er imidlertid blevet trænet – omend symbolsk – med henblik på at kvalificere sig til at repræsentere kvindesporten allerede til De Olympiske Lege i Athen denne sommer.

I sport – på arenaen, på tilskuerpladserne, i organisationerne – har kvinden alle steder i verden udgjort “den anden”. Det præstations- og konkurrencebetonede samt atletiske og muskuløse univers, som sporten er karakteriseret ved, får feminine konnotationer til at fremstå forstyrrende og irrelevante. Efterhånden er der i Danmark mindst lige så mange kvinder som mænd, piger som drenge, der dyrker idræt eller motion. Det vil sige frivillig fysisk aktivitet i bredere forstand end de aktiviteter, der forbindes med sport som konkurrenceaktivitet. Og begge køn er efterhånden repræsenterede i alle idrætsgrene. Fordelingen er dog ikke så bred og slet ikke så lige, når vi nærmer

os toppen i de traditionelle idrætsaktiviteter. Helt skæv er kønsfordelingen i organisationernes bestyrelser og ledelse.

Et lignende kønsbillede tegner sig i andre af samfundets sfærer: den akademiske verden, de fleste private virksomheder, den parlamentariske politik etc. Flere socialvidenskabelige forskere har da også i historiens løb udråbt sporten som et spejl af samfundet. Sådanne konstateringer: den kønsmæssige udligning respektivt skævhed fordelt i forskellige områder af sporten og på forskellige niveauer, samt at sporten skulle være et spejl af samfundet, overrasker os næppe. Et formål med temanummeret er således snarere at bidrage med indsigter i: Hvordan optræder køn, ikke kun i sportens, men også bredere i idrættens sfærer? På hvilke måder er idræt og sport forskellige fra andre institutioner?

Hvad angår begge spørgsmål, så er idrætten til forskel fra de fleste andre samfundsmæssige institutioner på mange måder strikt kønsopdelt. Derfor er et gennemgående tema i dette nummers artikler, hvorledes idrætten alligevel – eller på andre måder – kan siges at være “kønnet”? Dette vil blive belyst på forskellig måde ved især fire af temanummerets artikler af henholdsvis Ulla

Habermann & Laila Ottesen, Håkan Larsson, Lone Friis Thing og Sine Agergaard.

Kønsopdelt træning, omklædningsrum, turneringer og konkurrencer er ikke de eneste forhold, hvori idrætten ikke spejler samfundet direkte. Så hvis vi – som Norbert Elias gjorde det – søger svar på det andet spørgsmål og dermed den mulighed, at vi i sport kan finde træk, der er ligeså enestående som træk i arbejdets struktur og organisering, så vil vi måske også kunne vise, hvorledes kvinders forskellige tilstedeværelser i sport på særegen vis både har været begrænset af normer, politik og videnskab, men også har formået at transformere kønspraktikker og reformulere kønsforestillinger. Et sådant omdrejningspunkt kan genfindes i bidragene af henholdsvis Anne Lykke Poulsen og Kari Fasting, Gertrud Pfister & Sheila Scraton.

Er det tilfældet, som Judith Butler har fremhævet, at kvindesport tilbyder en arena, hvor selve transformationen af vores almindelige opfattelse af, hvad der konstituerer en kønnet krop, selv bliver dramatisk udfordret og transformeret (i "Athletic Genders: Hyperbolic Instance and/or the Overcoming of Sexual Binarity." *Stanford Humanities Review* 6(2), 1998, s.104)? Altså at vores undren over, hvad der kan lade sig gøre – også med en kvindekrop – indgår i nye refleksioner inden for et udvidet spektrum af acceptabel kønsperformance? Både udøvernes praksis og tilskuernes forhold til sig kan i det perspektiv overskride sig selv. En udøvelse, der ikke tidligere var mulig, bliver mulig, hvilket også kan gøre sig gældende for motionister. Og i topsport er kroppe, der tidligere blev betragtet som monstrose, nu anvendt som fotomodeller. Når tennisspilleren Martina Navratilova blev betragtet som en kønmæssig anomali i kraft af sin styrke og muskularitet i 1970'erne, men senere

som et ideal for kvindekønnen, da hun (formelt) sluttede sin karriere i 1990'erne, er det vel ikke kun et udtryk for sportens historiske udvikling, men også et udtryk for at termen "køn" er i stadig bevægelighed?

Idræt og sport giver en særlig adgang til at deltage i og være vidne til sådanne transformationer – i udbredt grad også i andre verdensdele, hvilket pigernes aktivitet på Ghazi Stadion bekræfter. Hvilke grænser, der anerkendes for "køn", kan afprøves i og med idrætslige og sportslige aktiviteter verden over.

Ovenfor er sløret allerede løftet for, at vi ekstraordinært og for første gang i *Dansk Sociologis* 15 år lange historie vil bringe seks peer-reviewede artikler. Oven i købet tilbyder vi læserne henholdsvis en kronik, kommentar og et review-essay, alt sammen inden for temaet om idræt og/eller køn. Samtlige anmeldelser omhandler også bøger inden for temaet. Tidsskriftet *Kvinder, Køn & Forskning* udkommer til efteråret med et dobbeltnummer ligeledes om idræt og køn, hvilket vidner om, at der er grøde i dette forskningsområde.

Den humanbiologiske videnskab har op igennem det 20. århundrede domineret såvel idrætsforskningen som den praktiske idræt. *Dansk Sociologis* temnummer skal ses i lyset af, at den humanistiske og samfundsvidenskabelige idrætsforskning de senere tiår har etableret sig ved efterhånden tre danske universiteters idrætsinstitutter og det tidligere Idrætsforsk, nu Institut for Forskning i Idræt og Folkelig Oplysning, samt i spredte miljøer udenfor disse. I den internationale sociologi udgør sportssociologien et omfattende forskningsfelt. Således er sportssociologi et af de forskningsområder, der fylder mest i form af deltagere og foredrag ved moderorganisationen *International Sociological Association's* verdenskongresser hvert fjerde år. Det

skal dansk sociologi med dette nummer også have glæde af.

Anne Lykke Poulsen lægger ud med et historisk tilbageblik i artiklen "En kamp om kvindelighed. Bourdieus feltbegreb som værktøj". Kvindelige gymnastiklæreres rolle og betydning for kvindegymnastik som et særligt fagområde analyseres med afsæt i kilder fra perioden 1900-1940. Med Pierre Bourdieus feltbegreb som analytisk ramme fokuserer Poulsen på de kampe, der udspillede sig ikke blot mellem gymnastik og sport, mellem kvinder og mænd og i politisk og ledelsesmæssigt regi, men også mellem et idrætsfelt, herunder ideologiske stridigheder om den rette kvindegymnastik, et videnskabeligt og et pædagogisk felt samt et såkaldt skyggefelt for medborger-skab.

Et aktuelt overblik over idræts- og motionsaktiviteten i Danmark og i særdeleshed deltagelsesmønstre i ledelser af idrætsorganisationerne får vi med artiklen "Omsorgskapital i idrætten" af *Ulla Habermann & Laila Ottesen*. Der er tydeligvis løbet meget vand i stranden siden den første halvdel af 1900-tallet med udvidelser af kvinders idrætsaktivitet og udbuddet af aktiviteter; men det er påfaldende, hvor få poster der besiddes af kvinder i idrættens organisationer, selv i kvindedominerede idrætsgrene som fx gymnastik, håndbold, svømning og ridning. Forfatterne søger på baggrund af resultater fra deres spørgeskemaundersøgelser en forklaring på dette fænomen ved at fokusere særligt på såkaldte omsorgsaktiviteter. Det kønsspecifikke og det samfundsbestemte i sådanne aktiviteter udviser en kompleksitet, som involverer et bredere perspektiv på social kapital i civilsamfundet.

I "Kampen mot kjønnsstereotypiene. En komparativ studie av kvinnelige fotballspilleres oppfattelse av maskulinitet og femininitet" analyserer *Kari Fasting*,

Gertrud Pfister & Sheila Scraton interview-udsagn fra engelske, norske, svenske og tyske, kvindelige elitefodboldspillere. Fodboldverdenen bliver skitseret som en mandlig arena, de kvindelige fodboldspillere konstruerer køn indenfor. Hvor undersøgelser af ledelse i idrætsorganisationer kan vise en vis form for konsstereotypi, så bryder denne tværnationale undersøgelse af kvindelige fodboldspillere en række konsstereotyper, som spillerne alligevel er ret bundne af og opmærksomme på, ikke mindst i problematikker omkring seksualitet. Med udgangspunkt i teorier om maskulinitet og femininitet åbner forfatterens empiriske materiale sig mod anderledes "depolariseringer" af køn.

Kroppens centrale rolle i fysisk aktivitet er indlysende, men hvad en krop "er", har *Håkan Larsson* fået piger og drenge til at belyse i interviews om deres idræts- og konkurrenceerfaringer. Artiklen "Idrott och genus – kroppens materialisering" giver indblik i en anden mandsdomineret idrætsgren, nemlig atletikken. I spørgsmål om træning, skader, vægt og træningstøjets udformning viser udøvernes svar, hvorledes de på forskellig vis konstruerer billeder af en krop, der skal præstere både i sport og i seksualitet. Tilsyneladende harmonerer disse to dimensioner af kropsidealer bedre for de fleste af drengene end for hovedparten af pigerne. Med afsæt i Judith Butler og Michel Foucault viser artiklens interviewanalyse, hvorledes atletikudøvernes kroppe – og talen om dem – dannes af idrættens særlige praksis såvel som af mere generelle forestillinger om køn, krop og seksualitet.

"Er skadeskulturen i sport en machokultur?", spørger *Lone Friis Thing* i en artikel om knæskadede spillere inden for kvindehåndbold. Ved at sammenligne sociologiske undersøgelser af skader blandt mandlige sportsudøvere i den

internationale elite med egne interviewundersøgelser og observationer blandt danske kvindehåndboldspillere på subeliteniveau ser Thing en række fællestræk omkring skadshåndtering gøre sig gældende. Også i kvindesport på lavere niveauer end international elite bliver smerter tabuiseret og alt sat ind for, at genoptræningsforløbet effektueres med henblik på at blive gjort spilleklar. Alligevel er der også forskelle; men det har måske mere at gøre med konkurrenceniveauet, end det har at gøre med, at kvindespillerens skadskultur ikke er machopræget?

Om voksne håndboldlandsholdsspillere med kvindeligt kropstegn benævnes i medierne som "feminint svage og unge piger" eller "maskulint stærke og erfarne kvinder" viser sig i *Sine Agergaard's* medieanalyse at afhænge af, om spillerne taber eller vinder. Med danske avisers og TVs beskrivelser af sejr og nederlag ved henholdsvis Europamesterskaberne i 2002 og Verdensmesterskaberne i 2003 fremhæves kønsstereotyperne endnu engang, men på en anden måde. Ved hjælp af ritualteorier og diskursanalyse viser forfatteren, hvorledes medierne bidrager til at (re)producere et nationalt fællesskab omkring forskellige repræsentationer af køn.

I kronikken "Dilemmaer og strategiske valg. Kvinder og køn i elitesporten" reflekterer *Drude Dahlerup* over kvindelighedsdiskurser i sport, herunder en tiltagende seksualisering af kvindelige udøvere. Det gør hun som kønsforsker, men også ud fra sine erfaringer som tidligere elitehåndboldspiller. Sportens kropslighed sætter feminismens dilemmaer omkring lighed kontra særart på spidsen, og *Drude Dahlerup* diskuterer, om kønsregering kan være positivt.

Camilla Damkjær kaster fra selveste byernes by med sin kommentar "'Qu'est-ce que c'est – genres et sexualités?'" Ind-

tryk og læsefrugter fra en fransk køns- og seksualitetsdebat"" et blik på aktuel, fransk køns- og seksualitetsforskning. Hun påpeger det paradoksale i, at fransk poststrukturalisme har manifesteret sig kraftigere i den angelsaksiske kønsforskning end i moderlandet, hvor poststrukturalisterne har haft en mere marginal status. Heri ligger også en opfordring til, at franske forskere reflekterer over, hvorledes fransk litteratur er anvendt andre steder i verden.

I review-essayet af *Susan J. Bandy* får læseren jævnfor undertitlen: "En oversigt over amerikansk, canadisk og britisk forskning i sport og køn." Hovedtitlen "Fra "sex" til "gender", fra kvinder og sport til kulturkritik og fra det nationale til det transnationale" antyder, hvilket spektrum den angelsaksiske sports- og kønlitteratur har bredt sig over, siden forskning i området begyndte sidst i 1960'erne. I en omfattende litteraturgennemgang kan *Bandy* slå fast, at amerikansk, feministisk forskning har været hovedinspirationen for forskere i sport og køn i de engelsksprogede lande. Sjældent har feministiske forskere uden for sportsforskningen interesseret sig for og benyttet sig af kønsforskningen i sportens verden, men *Bandy* øjner alligevel, at sport i smug er blevet feminismens tredje bølge.

Måske de mange nye bøger og artikler, der udkommer hver dag om idræt, sport og køn kan bekræfte dette. I hvert tilfælde vil anmeldelserne af bare en brøkdelen af nye bøger inden for dette nummers tema bidrage til en indsigt i aktiviteterne. Illustrationerne af *Rie Lykke* er med til at understrege de mange forskellige former, farver og bevægelser i idræt & køn. Vi har kun tilbage at ønske alle vore læsere en rigtig god sommerferie.

Inge Kryger Pedersen